Явор Гърдев
фак.№ 01201

Екзистенциално и сюжетно време в античната историография

Вместо въведение бих искал да направя несъмнено необходимата уговорка, че тук изложената рефлексия се опира на две прояснени в традицията на хайдегерианското философстване понятия, а именно: екзистенциално време и сюжетно време. Първото остава изцяло в смисъла си, положен от самия Хайдегер, докато второто се формира главно от достижението при разясняването му на грузинския философ Гиви Маргвелашвили и по точно в смисъла, в който то се използва в анализа на трагедията "Едип цар", направен от последния в книгата му "Сюжетное время и время екзистенции" от 1976 г. Споменатият анализ е направен от грузинския философ с цел да доразкрие някои смисли, неуловени от самия Хайдегер в собствената му рефлексия над същата трагедия.

Разбирането на Хайдегер за своеобразната пространствена обозримост на екзистенцията, откриваща се във времето, т.е. за времето като хоризонт на прозирането в собственото битие, вижда екзистенциалното време като само персонално обозримо, т.е. като несподелимо, недосегаемо и непроницаемо за чуждите екзистенциални времена. Споделимостта и комуникацията между различните екзистенции, т.е. между прогледналите за своята битийност битиета, става възможна само и единствено извън полето на собственото екзистенциално време, на ничия земя, където две такива персонални битийни времена се срещат на общ хоризонт, обозрим и прозрачен за двете. В критическия анализ на Хайдегеровата екзистенциална аналитика Маргвелашвили посочва като единствено възможно тако-

ва поле - полето на сюжетното време,т.е. полето на речевите актове и на текста. Битието, издигнало се от кръга на даденото, т.е. екзистиралото битие, прогледнало в собственото си време, получава единствения си шанс да сведе своята прозряна и обозрима временност до друго такова битие само посредством частично отчуждаващата процедура на излизане в трето /спрямо тези две екзистенциални времена/ време, което вече не е екзистенциално време, а времето на речевия акт или на текста, сюжетното време. Тъкмо там саморефлектираното и про-явено за себе си битие има шанса да се про-яви, да про-блесне в явност, да се от-крие и на друга екзистенция /консумиращата текста/. Споделимостта значи, е невъзможна в рамките на екзистенциалното време. Съдържанието на това време в неговата съвкупност е явяемо единствено на екзистенциалния аз. Споделимостта изисква сюжет и екзистенциалните факти биват експонирани и подредени на фона на този сюжет, асимилирани от повествователната му структура, ориентирани в ново време, което вече не е времето на съкровеното проглеждане на аза за себе си. Екзистенциалното време предполага ограничена обозримост /само за аза/, докато сюжетното напротив - неограничена /екзист. факт е сводим до всички/. Всичко дотук важи, разбира се, важи само в контекста на Хайдегеровото полево разбиране за времето, представимо посредством пространствена аналогия. Сюжетното време, естествено, не е само това на повествователната структура, а и на всеки речеви акт, в който се про-явява екзистенциален факт. За Хайдегер взаимовръзката между битието и истината се очертава като проблем на времевостта. Само в сюжетното време е възможно явяването на екзистенциалната истина. Това именно време е най-прозрачното ниво на екзистенцията. Сюжетното време е резултат от въобразителен акт на съзнанието, то не съществува само по себе си, а в паметта и в речевите актове. То е статично поле, на което се разполагат екзистенциалните факти. От него нищо не се

губи, докато екзистенциалното време е динамично, то отминава.

Доколкото "езикът е дом на битието", сюжетното време /т.е нивото на езиковото мислене, на повествуването/ осигурява максималната прозрачност на екзистенцията, най-голямата й откритост, при това прозрачност и откритост за всички, а не само за екзистенциалния аз. Съвместното битие, битието-с-другите /Mitsein/ се конституира тъкмо в сюжетното поле, във времевата координатна система, която то очертава.

Историографията, разбира се, не е поезия /езиковата форма, в която, пак по Хайдегер, битието проблясва в пределната си прозрачност/, но все пак в историята, като в типична повествователна структура, самоорганизираща се в хронологически редове, се отпечатва битийна /именно битийна!/ информация за пишещия я. Историографията, освен всичко останало е и /къде имплицитна, къде експлицитна/ биография на пишещия повествовател, ако и той да остава с измамното впечатление, че пишейки, не тематизира и не проблематизира собствената си екзистенция. Историографът, повествувайки, волю-неволю, се превръща в свой предмет. Без да се опитвам да твърдя, че при античните историографи можем да предполагаме наличие на екзистенциална рефлексия, ще кажа, че в полето на сюжетната времевост, т.е. докато пишат историята, те значително надрастват нивото на тук-даденото битие /Dasein/, въз-стават от собственото си психично време /ex-istere/ и проглеждат за общото битие на фона на друг времеви хоризонт - на сюжетния. Всъщност самото сюжетиране е шансът им за нерефлективно екзистиране. Самият процес на писане се превръща в процес на съпоставка на собствените им екзистенциални факти със събитийност, касаеща други екзистенции. Актът на писане ги поставя автентично да битийстват в света /In-der-Welt-Sein/, скрепен от сюжетния хоризонт и да съ-битийстват /Mitsein/ в този свят с други битиета. Тук вече

спойката на света със сигурност не се осигурява от наличното битие, а от онтологически по-ценния времеви хоризонт на повествованието. Светът става координатната система на подредените факти от миналото, автентично актуализирани в психичното персонално време на историографа посредством времето на сюжета и с помощта на общодостъпното му проясняващо поле. Получава се парадокс на актуализиране на несъществуващи актуално битийни факти, които се явяват в проясненост. Екзистенцията има структурно сходство със сюжетното поле на езика. Тази хайдегерианска аксиома ще остане като презумция за следващото.

Херодот

Херодотовата история е нещо повече от всяка логографска хроника не защото последните не отвеждат в сюжетно време, а защото те все още подреждат факти, докато Херодот започва да подрежда съ-бития. Пръв той се намесва в хроникирането вече не като описател, а като автор. Той произвежда от факта съ-битие и с това пръв създава историческо съчинение, а не исторически протокол. Старанието му за някаква безпристрастност в описването , видяно в един вече дистанциран поглед, изглежда просто смешно. Безпристрастността е удържана pro forma , но не и по същество. Сюжетното време на този разказ е гръцко сюжетно време. Хоризонтът на разбирането е терминологически национализиран. Пишейки на гръцки, Херодот погърчва историята / ἑλληνίζειν /. Нерефлектираният терминологически расизъм при него е в пряка връзка със съ-битийността. Събитие има там, където има гърци, доколкото тяхното битие съ-битийства с авторовото. Неслучайно множина историци са склонни да четат първите четири книги от херодотовата история като етногрфско лирическо отклонение, като своеобразен увод-предговор към същинската история /в V – IX книги/. Просто в първите книги става дума за персите /варварите/ и там никой факт не успява да добие ранга на съби-

тие. Поради този факт, смятам, е отчасти и Тукидидовото отношение към "бащата на историята" като към един от логографите. В първите четири книги сюжетът е не-динамичен, следователно, неисторичен и то не за друго, а защото ги няма основните действащи лица, носителите на историята, елините. Езикът е дом на битието, но тук се оказва дом и на съ-битието. В Херодотовата история имаме генералното деление на οἱ Ἕλληνες /елините/ и οἱ βάρβαροι /варварите/. Езикът, значи, упражнява терминологичен терор над автора. Дори и да иска / което той едва ли е искал/ да избегне тази предпоставена и от езика наложена пристрастност, Херодот не би могъл да си го позволи, защото това би означавало суспендиране на възможността за прозрачност на сюжетното време. Елинът, т.е. грамотният, т.е. четящият иска речеви акт, който да разбира, а той не би разбрал никаква алтернатива на термина "варвари", защото тя не би му донесла задължителната /а тя не е малка/ пейоративна натовареност тъкмо на този термин. По чисто езикова необходимост двойката елини - варвари се успоредява с добри-лоши, грамотни-неграмотни, култивирани-некултивирани, наши-ваши. И това Херодот не изисква от себе си, езикът го изисква от него. Съ-битийността на Херодотовата история е съ-битийстване със съ-народниците. Оттук и нейният скрит, дълбоко законспириран телеологизъм. Тя се преструва, че разказва как "елините воюваха с варварите", а всъщност разказва /и само така е възможна/ как "елините победиха/надмогнаха, затриха/ варварите". Сюжетното време е "наше", а не "тяхно" и понеже е "наше" на неговия идеологизиран имплицитно фон се разбираме ние / под ние тук разбирам първо гърците, после и европейците/. Ние съ-битийстваме исторически в лоното на езика си и историчността на нашите екзистенции тъкмо там проблясва. Там екзистенциите ни си стават понятни една на друга. Ние сме ценни един за друг и поради това фактите, в които сами сме замесени добиват стойността на събития. Историята

е още млада и много прилича на епоса.

Тукидид

Тукидид си поставя за цел да изгради посредством текста такова сюжетно време, на което е осигурена тотална прозрачност. Той пише с оглед на едно много далечно бъдеще за събития от собственото си настояще, за събития, към които сам е екзистенциално причастен. На нивото на сюжетното време обаче, тази причастност е хамелеонски старателно камуфлирана. Добросъвестният историк трябва да се намира в максимално отчуждено и критично положение спрямо предмета си, т.е.неизбежният пробив на екзистенциалното време в сюжетното трябва да бъде всячески удържан - задача невъзможна,най-малкото поради самата битийност на пишещия. Критичният анализ тук се полага като отчуждаваща от персонална пристрастност процедура. Собствените екзистенциални факти не бива да замърсяват полето на сюжета. Моят текст трябва да бъде чист от мен - неизпълним и до ден днешен телос на историографията.

Ксенофонт или историята като биография

Силно повлиян от Тукидид, Ксенофонт по форма остава радетел за сюжетна чистота. Решен да не обременява текста със себе си и не познаващ жанра на мемоарите, Ксенофонт написва една своя автобиография в трето лице - "Анабазис". Добила тази легитимна форма, тя е във вид, допустим за нареждане сред другите му исторически произведения и по същество става история. Но радикално отчуждаващата хватка да се поставиш на времевия хоризонт на сюжета сред трети лица и да пишеш за себе си като ни най-малко не отчасти биографизъм за друг, Граматиката / в частност третото лице на местоименията, спомагателните глаголи и глаголите/ се имат като пределно достатъчни да отделят

историческия персонаж от историка. Съвсем не са нужни интерпретативни дълбини, за да се проследи аристократичната добросъвестност и самочувствие, с които авторът експонира собствено обозримото си екзистенциално време в полето на всеобщообозримото сюжетно такова. Той се има достоен за сюжетния хоризонт и без скрупули се намества там. Историотворецът става историограф. Историческото съзнание и самосъзнание еманципират историческата фигура до историк. Тук изниква въпросът в какъв времеви план историкът може да осмисли фактичността на исторически значимите екзистенции /съществували когато и да е, не само в собственото му съвремие/. По този повод Хайдегер отбелязва, че се изисква за подобно осмисляне историчност на екзистенцията на самия историк /die Geschichtlichkeit der Existenz des Historikers, предист. Наргвен. „Sein und Zeit" с. 304/. Персоната на Ксенофонт отговаря на това изискване дори и в най-емпиричен смисъл. Неговата екзистенция е не просто исторична /това важи и за другите/, тя е нещо повече – историотворска. Тя има историята като свой персонален праксис. Това, разбира се, важи в случая на уникалното произведение "Анабазис", доколкото там ἱστορεῖν е тъждествено с γραφειν /да повествувам история=да се животоописвам/. Сюжетното време дава възможността да се отчуждя от екзистенцията си и да я видя отстрани. Граматическото преминаване от първо в трето лице е и темпорална трансгресия от екзистенциално в сюжетно време. Аз съм себе си в персоналното си време и съм друг в общообозримото време и в това няма нищо шизофренно.

Римски историографи

Римската историография започва да работи със сюжетното време доста по-еманципирано от гръцката. При повечето автори е откриваемо идеологическо сюжетиране, като то съвсем не се явява случайно и неволно, както бихме могли да предположим, че става при някои гръцки историци. В сюжетното поле трайно се намества координат-

ната система на пред-установената идеология. Фактите на историята стават събития само ако отговарят на едно *a priori* установено и неоспоримо правило - да имат пряко или косвено отношение към римската доминация. Всъщност историците обслужват един голям наратив, чийто нескрит телос е легитимирането на тоталното римско всемогъщество /разбира се, изправено пред много перипетии/ с оглед на едно безконечно бъдеще /тази работа се върши най-вече от Тит Ливий и Корнелий Тацит/. Сюжетното време усвоява една драматична структура с основополагащо изходно и централно историческо събитие - основаването на Рим. Сюжетирането оттук нататък представлява силно митологизиращо и героизирано устояване във времето, а осезаемо презумирания край е тоталната доминация на Рим във всяко отношение в целия познат свят. Тази стройна координатна ос, надстроена над всички възможни сюжети и обемаща ги в себе си, е всъщност оста на властово продуцирания дискурс, който авторите обслужват и в чиито рамки остават. Ливиевата история дори е озаглавена с името на основната си времева координата - A.U. C. / *Ab Urbe Condita* / -"От основаването на Града/Рим/". Оттук нататък тя е добросъвестно съставяния мит за римската доблест и е във висша степен поучителна /вж. историите за подвизите на Хораций Коклес, Муций Сцевола, Клелия и особено възловия мит за възнасянето и апотеоза на Ромул/. Тук сюжетното време може би до известна степен неволно става ориентир за екзистенциалните времена на четящите. Сюжетното време е онтологически свръхоценностено, а екзистенциалното - снизено. Екзистенцията попада в сянката на историята като идеологически лост. Произведен е огромен цивилизаторски етатистки мит. Сюжетното време е превзето от строга ценностна координатна система. Екзистенциалното време на автора се привежда в синхрон със сюжета. Не по-малко емблематични в тази насока са трудовете на Салустий и Корнелий Тацит. Цезаровата история използва повествователния образец на Ксенофонтовата и борави по

сходен начин с времето. Разбира се, тя е и отлично премерена идеологически.

Големият наратив в сюжетното време предполага патетика у реципиентите в персоналните им екзистенциални времена; патетика, идваща от осъзнаването на факта, че съм част от такъв велик народ, че съм в лоното на този цивилизаторски модел. Панегирическо е и сюжетното настроение и на елина Плутарх, който е принуден да се подчини на монопола на Рим над сюжетното време на всяка възможна история, за да може някак да скрепи отломките от историческото достойнство на западаща Елада. В "Успоредни животописи" срещу всеки елин стои по един римлянин, за да напомня, че вече няма история без римляни в нея. И най-отдалечените предримски събития се ориентират идеологически спрямо Рим. Те са sub specie Romae.

Как е възможно за историка да прогледне за отминалите исторически факти, случили се преди времевия обем на собствената му екзистенция?? В крайна сметка екзистенциалните информации, натрупани в сюжетното време на речевите / а оттам и на писмовните актове/ се събират и съхраняват там, в същото това време. Това точно е времевото поле на историка, теренът на неговите изследвания. Той се занимава със селекцията на исторически ценното оттам. Историята почива на факти, черпени от времевия обем на максимално количество екзистенции. Тя, следователно, разчита на най-прозрачния, проследяем и обозрим времеви план, където отдавна отминалите факти се конституират като исторически събития - в сюжетното време на екзистенциите.

Използвана литература:

Димитър Денков "М.Хайдегер. Онтология на трагичното." София 1992

Г.Т.Маргвелашвили "Сюжетное время и время екзистенции" Тбилиси 1976

Херодот "Исторрия" т.I и т.II - София I986

Херодот "Исторически новели" - София I982

"Историки античности", т.I и т.II - Москва I989

Тукидид "Избрани страници" - София I988

Тит Ливий "Достопаметни герои и деяния" - София I989

T. Livius „Ab Urbe condita" - откъси

C. Sallustius Crispus „De coniuratio Catilinae" (откъси)

Гай Салюстий Криспи "Сочинения", Москва I98I

Светоний Транквил "Дванадесетте Цезари", София I983

Ξενοφῶν „Ἀνάβασις" καὶ „Κυροπαιδεία" (откъси)

Плутарх "Избранные жизнеописания" т.I и т.II, Москва I987